

Abdij
van egmond

Stilte als een tweestemmig lied

Een gedicht van Guillaume van der Graft

door Frans Berkelmans OSB

Als je op het wereldwijde web de regel intikt: 'Zolang er nog ergens iemand bestaat', dan krijg je een scherm vol verwijzingen naar een gedicht van Guillaume van der Graft. Ga je de tekst op die verschillende plaatsen binnenhalen, dan krijg je haast evenveel verschillende versies ervan te lezen. De geboden tekst blijkt tot onherkenbaar toe verhaspeld en corrupt. Wie gaat er ook als een zwerver een exquisite maaltijd bijeen zoeken op de vuilnisbelt?

Hoe dit zij, de eerste kennismaking schotelde mij een gedicht van 20 regels voor, dat ik voor een vrij vers hield. Door vergelijken en uitruilen met de andere versies en door te elimineren wat pertinent onjuist moest zijn, kwam ik van lieverlee uit op dit sonnet.

STILTE

Zolang er nog ergens iemand bestaat
met wie ik als mens kan spreken,
vind ik ook stilte midden op straat,
een stilte die niemand kan breken.

Een kostbare stilte van zuiver glas,
dat ik zelf met mijn stem heb geslepen.
Als ik er niet was en die stem er niet was,
had niemand die stilte begrepen.

Maar als Hij er niet was en Zijn stem was er niet,
dan was er van stilte geen sprake,
alleen maar van zwijgen, zo hard als graniet,
en dat kan je doodeenzaam maken.

Maar stilte, dat is een tweestemmig lied,
waarin God en de mens elkaar raken.

Stilte is voor de dichter blijkbaar een veelbesproken onderwerp. Het is als mengt hij zich vanaf de eerste regel in een

reeds gaand gesprek. Zo is het vandaag immers. Iedereen heeft zo zijn mening over het gebrek aan stilte. Bijna altijd wordt er geklaagd dat het nergens meer stil is, we worden overvoerd met geluiden, met lawaai en met signalen, motorgeronk en muziekjes. Maar het is evident dat er anderen zijn, voor wie er alles aan gelegen is om de stilte te verdrijven, bij voorkeur met muziek. Stilte is voor hen negatief.

Stilte heeft alles te maken met eenzaamheid. Nu is eenzaamheid tweewaardig. Ze wordt gevreesd en gevlucht, maar kan ook worden gezocht. We kennen de winkelpassages en grote warenhuizen waar we met zoete muziek tot consumeren worden verleid. We kennen de pijnlijke stilte in de wachtkamer. En dagelijks zien we de zwermen scholieren op de fiets met hun muziekdopjes in. Is het niet het rumoer of lawaai dan is het de stilte zelf die wordt verdrongen. Daarin doen de bouwvakker en de tandarts niet voor elkaar onder. De stilte die men zo te lijf gaat, is de als negatief ervaren stilte.

De dichter lijkt me van het type dat stilte weet te waarderen. Stilte is voor hem, blijkens de eerste strofe, een milieu waar hij zich thuis voelt en waarin hij zich kan terugtrekken om zichzelf te zijn. Maar hij beseft dat hij in die omstandigheid verkeert dankzij het feit dat hij op andere ogenblikken het gesprek kent, het gesprek van mens tot mens. Dankzij een zekere intimiteit, menselijk contact dat hem geborgenheid biedt, kan hij de eenzaamheid wel dragen, en zelfs waarderen. Lawaaiige drukte kan hem juist bewust maken van zijn eigen innerlijke eilandje, waar het goed toeven is. De drukte benauwt hem niet. Zelfs 'midden op straat' voelt hij zich in zijn binnenwereldje niet bedreigd. Ja, de stilte die hij ook daar bij zich draagt, kan niemand hem ontnemen.

De stilte is hem zelfs, zegt de tweede strofe, een kostbaar bezit, iets heel eigens. Het is hem een kostbare verworvenheid 'van zuiver glas', die hij heeft gecultiveerd... door 'hem zelf geslepen'. De dichter spreekt hier over zijn binnenkant, over de intimiteit met zichzelf. Die verworvenheid heeft hij met de taal als instrument verkregen. Met de taal ontwaakt het zelfbewustzijn, ze schept een relatie tot hemzelf en daarmee tevens een mogelijkheid om zich van God bewust te worden.

De 'ik' van het gedicht beseft die verworven binnen-

wereld door middel van zijn taal te hebben gecultiveerd. Dat voltrok zich in een heel persoonlijk proces: zijn eigen stem heeft het denkend, proevend en keurend tot stand gebracht. De dichter typeert die stilte als 'van glas'. Glas is hier metafoor voor de stilte, maar hij vervolgt niet met 'die...', maar met 'dat ik zelf heb geslepen'. Hij doelt kennelijk op de door middel van zijn taal vorm gegeven 'stilte'. We moeten vast ook denken aan die heel bijzondere in taal opgetrokken wereld die poëzie heet. Glas, en zeker zuiver glas, is spiegelend en transparant. De 'ik' beseft dat zijn binnenwereld, dit talige bouwsel, alleen maar als weerspiegeling van zijn unieke zelf bestaat. Los van hem heeft 'zijn stilte' geen betekenis. Glas is ook kwetsbaar, maar in bepaald opzicht is de poëzie ook veilig sterk. Als zodanig misschien zelfs glashard. En als de eerste strofe uitloopt op de gedachte dat hij een stilte met zich omdraagt 'die niemand kan breken', dan zegt hij genoeg zeker van zichzelf te zijn dat niemand hem die stilte kan ontnemen, niemand kan er een inbreuk op maken.

De dichter bewoont een kostbare stilte. 'Maar als Hij er niet was', zegt de derde strofe, 'en Zijn stem was er niet', dan was er überhaupt geen stilte. De verhouding tot zichzelf en die tot zijn schepper is gelijkelijk primair. Voor de dichter is het Woord de voorzet van het dichterwoord. De relatie met die Ander is immers de instantie die de innerlijke ruimte sticht. Als die Ander er niet was, dan was er 'geen sprake' van stilte. Dan 'sprak' de stilte niet, dan was er enkel stom 'zwijgen, zo hard als graniet'. En die stomme stilte is louter negatief: iets wat 'doodeenzaam' kan maken.

De stilte, die negatief als eenzaamheid wordt geschuwd, gevreesd en gevluht, kan door wie een binnenkant heeft ontwikkeld, ook als rijk en genoegzaam worden beleefd. In de tweeregelige slotstrofe bezingt de 'ik' de lof van dit rijke bezit. De stilte is hem allesbehalve eenzame, granietharde doodsheid. Voor hem is ze levend verkeer. Het is hem een lied, een tweestemmig lied waarin de mens en zijn God in samenspraak zijn.

Op dit punt gekomen, heb ik contact gezocht met de dichter. Hij liet mij weten dat het gedicht ontstaan was in het kader van een stemmenspel dat hij in de vijftiger jaren schreef voor de VPRO. Het is een eigen leven gaan leiden en werd

door hem nooit gebundeld of in zijn *Verzamelde gedichten* opgenomen. Deze wetenschap vertroebelde enigszins het visioen dat ik mij al interpreterend schiep. Vooral de tijd van ontstaan in de jaren vijftig bracht mij van mijn à propos. Misschien omdat ik als lezer in de dichterstem een leeftijdgenoot meende te herkennen. Ik zag het gedicht als het getuigenis van iemand die niet meer zo jong is. Iemand in volmaakt evenwicht. Ik dacht onwillekeurig aan iemand, die bijvoorbeeld een half leven lang als bedienaar van het Woord de kerkgemeenschap is voorgedaan, en die een heel leven lang, al dan niet onder pseudoniem van Guillaume van der Graft, poëzie heeft geschreven.

Zo ontwaarde ik in dit gedicht ook autobiografische trekjes. Deze dichter is publieke persoonlijkheid genoeg om van hem te weten dat hij in zijn laatste levensfase verkeert (hij is van 1920) en dat hem inmiddels zijn levenspartner is ontvallen. Hij zal derhalve de eenzaamheid terdege hebben leren kennen. Gesprekken van mens tot mens worden dan schaarser. Maar zolang die gelegenheden zich nog op z'n tijd voordoen, keert zo iemand tussentijds graag naar binnen. Hij heeft een hele wereld tot zijn beschikking. Hij is allerminst alleen.

Een lezer moet een aangetroffen gedicht 'wakker lezen', heeft Vroman eens gezegd. Hij heeft zijn eigen aandeel in de totstandkoming van de creatie. Zo maakte deze lezer dit gedicht van Guillaume van der Graft 'af'. Nu mag de lezer van dit blad zien of hij daar op zijn beurt iets mee kan. Of ook hij zich herkent in de voorgehouden spiegel van iemand die mijmert over de stilte én over de taal. Iemand die mijmert over de stilte die hij aantreft (strofe 1), en over de taal waarmee hij die stilte omtovert tot een geestelijke ruimte, die hij cultiveert (strofe 2). Of ook hij zich verwonderen kan over de stilte die hem geschonken wordt als een spreken van God (strofe 3). Dan kan hij de stilte alleen maar dankbaar bezingen als een lied, een tweestemmig lied (strofe 4).

Daarmee sluit het gedicht als een slotsom af. Het boeiende van deze mijmering is dat die zijn neerslag vond in een gaaf sonnet, inderdaad een klinkdicht met bijzonder ritme. Het is nog wel een shakespeareaans sonnet. De wending ligt keurig op zijn plaats tussen het blok van vierregelige strofen en het afsluitende distichon. □

